

בס"ד

אף שר' דוד זריצקי היה חניך ישיבת ראדון, שלא נמנתה על בנותיה של תנועת המוסר בדווקא, מכל מקום היה הוא עצמו, בלבו ובנפשו, דבוק בה, במחוללה וברבותיה. בתבונתו החודרת ובנשמתו הסוערת ירד לעמקי כל שיטה והצליח להגדיר אותה ואת יתרונותיה בעבודת האדם בדרך לשלמותו האישית.

את גליונו ייחדנו לדמותו ולהגיונו של הסבא מקלם כפי שמשקפת מכתביו של ר' דוד זריצקי, לרגל 120 שנה להסתלקותו בח' אב תרנ"ח. מאמר אחד אותו פרסם ביום השנה ה-60, וכן נקודות מתולדותיו וקוי תורתו אותם חרט עלי ספרו "תורת המוסר".

את הגליון פותח מאמר לרגל יום תשעה באב, יקרא אותו ה' עלינו מועד לששון ולשמחה. המאמר נכתב על רקע מאבקי התקופה על קדושת הכותל לאחר שחרורו.

כנספח לגליון זה צרפנו, לבקשת רבים וברוח ימי אבלנו על החורבן, שיר נוסף מתוך "עינים צחיחות", שיר שהוא קינה על חורבן עם ישראל בשנות הזעם, המלווה בביקורת נוקבת על עמיתיו הסופרים והמשוררים, ובסופה מובעת נחמה שהולמת גם היא את יום זה, יום לידתו של משיח צדקנו שיבוא במהרה בימינו.

ותחזינה עינינו בשובך לציון
ברחמים

מערכת "נר לדוד"

תנו לאש לדעוך

(הרהורים לתשעה באב)

האש ששרפה את בית המקדש עדיין לא כבתה.

אנו רוקדים ושמחים סביב השיריים, כאותם קבצנים ההולכים כל היום על הפתחים ומשחוזרים לערב לבקתתם, הם סועדים את לבם בפירורי הלחם שנזרקו להם משולחנם של אחרים.

אנו חופרים באדמה ומוצאים אבן נוספת מן הכותל המערבי, ואולי אין זה כותל אלא יסוד הכותל, שמחתנו הולכת וגדלה כשאנו מנקים עוד אבן ענקית ואלפי יהודים מתרפקים עליה.

אולם משאנו תולים את עיינינו כמה מטרים למעלה הרי מי שעייניים לו והוא רואה, הוא נבהל למראה האש שעדיין אוכלת את מקום המקדש.

אש תוקד בו, לא תכבה.

ואנו, למטה, רוקדים בשמחת הפירורים שנזרקו לנו.

והאש עדיין משתוללת ולפידים נזרקים לפעמים לתוך קדשי הקדשים כדי שלא להניח לאש לדעוך אחרי כאלפיים שנה.

וכך בכל דור ודור. ישנם מכבים וישנם מציתים.

הדור האחרון הזה. דור שראה יותר מכל דור אחר כיצד נתמוטטו כל מקדשי הגוים, כיצד נחרבו עד היסוד קדשי הקדשים של כל עמי העולם, כיצד הם עצמם הציתו את קדשיהם, ואליליהם נפלו על מפתן קדשיהם השרופים. והקדושה של עמנו נשארה לווהטת כבאותו רגע שהוצתה בסנה.

הדור האחרון הזה שד' נגלה אליו יותר מאשר בדורות הקודמים, בדור הזה עדיין נמצאים מציתים הזורקים לפידי אש לקודש הקדשים כדי שהאש שנדלקה לפני אלפיים שנה, לא תכבה.

אתה עומד ליד שיירי בית המקדש ורואה כיצד פוסעים מאות יהודים, צאצאיהם של אלה שזרקו עצמם לתוך האש ומסרו את המפתחות של הקדושה לשמים, לעבר קדשי הקדשים,

והם לבושים בבגדים שאבותיהם היו מתביישים בהם אף בחדרי חדרים, אתה רואה כיצד עומדות הצעירות הללו, באותו מקום שם נפלו מתבוססים בדמיהם אבותיהם ששילמו בחייהם ובחרותם הרוחנית והגופנית על שביקשו לטמא את הקדושה של המקום המקודש ביותר בעולם, ובעמדם שם אינם נרתעים מלרמוס את אנחתם האחרונה של אבותיהם, את שלוליות הדם, את הזעקה האחרונה שעדיין מהדהדת, את קול ה' הנוהם כיונה ללא הרף במקום הזה:

"אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

והם שמחים על גלות זו, והם מביאים בשעות גדולות אלה לאומה כולה – את האש שנלקחה משריפת בית המקדש לפני כאלפיים שנה, ואשר מלחכת עדיין את אפר קדשינו בכל אתר - וזורקים לפידיים בוערים אש תופת לתוך קדשי הקדשים.

בשדה הקרב נצטוונו להיות צנועים. לא רק צנועים בלבוש אלא אף בהתנהגות הפרטית שאינה נוגעת לאחרים, הפוגעת רק באדם אחד. והזהרנו, כי המחנה יעזב ע"י השכינה כביכול, אם נתנהג במחנה היהודי שלא כראוי ליהודי העומד בקרב.

והרי אנו עומדים בקרב אכזרי בלתי פוסק, ואויבינו, כלפני אלפיים שנה מבקשים שוב להחריב את הישוב היהודי, לשרוף את בתי המקדש המעטים שיש לנו שהקימונו בדם הנפש. זהו קרב ארוך, אכזרי, ללא תקווה של רחמים מצד מי שהוא בעולם כולו, ואנו נצטוונו לכסות את המכוער שבאדם, והנה עומדים שם

מאות בחורות יהודיות ומגלות את המכוער ואת האסור, ומשקצים את המקום המקודש. אם נצטוונו שלא תדרוך כף רגלנו בו, באות הן ומרגיזות את המקום ואת הקדושה.

האם אין זו זריקת לפיד לתוך קדשי הקדשים?

ושוב מתלקחת האש, ושוב אוכלת את הקדושה השרויה מאז ומתמיד במקום הזה, והמפתחות שוב נזרקים לשמים וכעין פיסת יד נוטלת אותם משום ששוב נתלקחה האש.

שנאת חינוך הדליקה את האש במקדש השני.

ובמשך אלפיים השנים הלכנו בגולה מאוחדים, כשהוכה יהודי בסוף העולם הרגישו בכך כל אחינו בני ישראל בכל מקומות שהם, אחדות זו החזיקה אותנו על פני הגלים הסוערים. אחים בגלות אחת קבלו את פני האחים שברחו מהגלות השנייה.

עכשיו שוב זורקים לפידיים לתוך קדשי הקדשים, אלה המחרחרים ריב בין אחים, אלה המנסים בכל יום לפלג את האומה, להפוך אותה לכיתות כיתות. ולא די בכך אלא מציתי המקדש של היום מבקשים לשעבד את אלה ולשלוט למען השלטון, וכשעומדת בפניהם הברירה: השלטון או הקדושה, הם בוחרים בשלטון, שהרי ידוע להם כי שני הדברים מנוגדים ואינם מסוגלים לדור בכפיפה אחת.

וככל שמרבים להפריד בין הדברים, ככל שמרבים לחוקק חוקים המפלגים את העם, המרחיקים ממנו את הקדושה והטוהר, וככל שמרבים לקצץ את השבת ואת החגים שניתנו לישראל כדי לקדשם מכל האומות, כדי להכשירים לקראת כניסתם לבית המקדש; ככל שמרבים להרחיק את ילדי בני ישראל מעמם ומולדתם, וככל שמרבים לפאר את ירושלים עיר הקודש בפאר לא יהודי – כן הולכת וגדלה האש המתלקחת במקום המקדש.

אנו מפארים את שיירי בית המקדש, מיפים את המקום, מרצפים את הרחבה אשר בה עמדו רבבות אחינו לפני כאלפיים שנה וציפו בקוצר רוח להיכנס לשער הקדושה, כדי להשתחוות לקל היחיד בשמים ובארץ, ואנו מנסים להשוות יותר קדושה למקום זה שכה ערגנו לו.

וארבע אמות מכל רוחותיו מוקף המקום אש, אש שנזרקה על ידי אויבינו שביקשו לקעקע את ביצתה של ישראל לפני כאלפיים שנה. והנה עוזרים הם להתלקחות האש על ידי שמגרשים את השבת מעיר הקודש, על ידי שהם מכניסים פסלים וסוגדים להם, על ידי שהם סוגדים לשמש ולירח ולמדע הכוכבים, על ידי שרואים עצמם כאלוקים יודעי טוב ורע.

ביום זה, כשאנו נזכרים שלא האויבים שרפו את בית מקדשנו אלא אנחנו במו ידינו. כשאנו נזכרים כיצד הוזהרנו שבעים ושבעה, כיצד התחננו אצלנו נביאי ישראל לכל ניתן את המקדש לשריפת אש, ביום מר ונמהר זה, כשאנו נזכרים כי היינו ראש גולת העולם, כי היינו פעם אור לגוים. וכי מכל קצוי תבל באו לראות את האומה שהגיעה לאמת הנצחית – ואנחנו במו ידינו השלכנו את הלפידים לתוך קודש הקדשים והצתנו בו אש.

והיא לא כבתה עד היום הזה.

ביום זה חובה עלינו לצאת לרחובות העיר ולבקש בקול גדול:

אנא אחים! תנו לאש ששרפה את בית מקדשנו לדעוך. הדבר תלוי רק בנו בלבד. אל תציתו שוב את בית המקדש.

אם תרצו, נזכה בשנה הבאה לחוג את התשיעי באב בתופים ובמחולות, בהלל וזמר, כיאות לעם בחיר ד'.

המודיע. ח' אב תשכ"ט

הפקולטה להבנת האדם

הסבא מקלם – ליום השנה להסתלקותו

"אדם גדול" מושג יחסי הוא. לא 'גדול' גדול ממשי, ולא 'קטן' קטן ממשי, אלא זה שסומך על שולחן עצמו, מכין לו ארוחתו הרוחנית מדי יום ביומו, בודק את מאכליו הרוחניים ויודע מה טוב בשבילו ומה לא – זה גדול.

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

רבי שמחה זיסל מקלם

הגדול שבתלמידי רבי ישראל מסלנט, היה ר' שמחה זיסל זיו, הנודע בעולם המוסר בשם: "הסבא" מקלם.

הוא נולד בעיר קלם – ליטא בשנת תקפ"ד לאביו, הגאון המפורסם ר' ישראל ברוידא. תחילה היה אביו סוחר, אולם לאחר שירד מנכסיו, נתמנה לדיין בקלם. עוד בהיותו נער התנכר ר' שמחה זיסל מכל בני גילו, הוא השתובב אמנם ביחד עם חבריו, אולם באמצע המשחקים היה עוזב את חבריו ומסתתר בעליה או ב"עזרת נשים" של בית הכנסת ומעיין שעות רבות ברמב"ם או ב"חובת הלבבות".

כשרונותיו הבלתי שכיחים הפליאו את מלמדיו ובדרשת הבר' מצוה שלו אמר "הדרן" על סדר נזיקין.

בצעירותו למד בעיירתו אצל אביו ולאחר נישואיו נסע לקובנה לשמוע תורה מפי רבי ישראל מסלנט. הוא נסע לשם בעיקר כדי לבקר את שיטתו, אולם לאחר ששמע אחת משיחותיו של ר' ישראל, דבק ברבו ובמשך שנה שלמה עסק עם הרב בלימוד המוסר. ר' ישראל טיפל בתלמידו זה יותר מאשר בכל שאר תלמידיו, ואמנם הוא עלה לדרגה גבוהה ביותר בלימוד המוסר ובעבודת אלוקים ונהיה למפיץ המוסר הגדול ביותר לאחר רבו.

מאז הוא פרש כמעט מן העולם, הסתגר בחדר מיוחד וכמעט לא יצא מפתחו. היה ישן רק שעותיים וחצי ביממה וגם זאת לסירוגין, בחצאי שעה. לא הסיר את בגדיו במשך ששת ימי השבוע והיה לומד כל הלילה. סדריו בלימוד היו יציבים וקבועים ושום דבר בעולם לא הזיזו מכך, גם בתנאים הקשים ביותר, גם כשרבים צבאו על פתחו וגם בימי מחלתו הקשים כשסכנת מוות ריחפה עליו – לא הפסיק מסדריו הקבועים.

במשך כל ימי חייו התמסר לחינוך. הוא ראה בזה את מטרתו בחיים – חינוך היחיד וחינוך הרבים. ואמנם הצליח מאד בעבודתו זו.

תחלת עבודתו החינוכית היתה בעירה זגר. שם עסק בהוראה לקטנים וניהל גם בית מוסר לגדולים. לאחר ששהה כשנתיים בפטרבורג בביתו של הגביר הנודע ויסוצקי (לפי ציוויו של ר' ישראל) חזר לקלם ויסד שם את ה"תלמוד תורה" שהתפרסמה אחר כך בכל העולם היהודי. במשך עשר שנים עמד בראש ה"תלמוד תורה" הזה ויצאו ממנה הרבה גדולי תורה ומוסר שבמשך הזמן שימשו ראשי ישיבה ומנהלים רוחניים כמעט בכל ישיבות ליטא הגדולות.

עקב דלטוריא הוכרח לעזוב את קלם ויסד מיד תלמוד תורה בעירה גרובין. ושוב נהרו שם מאות תלמידים ושמה יצאה לתהלה בכל מקום. אולם תלמוד התורה בקלם נשאר על מכונו ונוהל על ידי תלמידיו. בית המוסד הגדול הזה נשאר עד חורבן ליטא בשנות השואה.

רבי שמחה זיסל נפטר ביום ח' מנחם-אב שנת תרנ"ח.

אדם יכול לבדוק את עצמו על ידי שיטות שונות. בדרך של סיגופים ותעניות – זוהי מלחמת מנע; בדרך של התקפה ישירה והתגרות, תוך בטחון של נצחון – זהו אולי דרכו של חנוך, שעלה השמימה כי הקב"ה חשש שמא לא יסיים את חייו עלי אדמות בהתהלכו לפני אלוקים. ויש שיטה של עבודה של עצמיותו של האדם, שלב אחרי שלב, לא להתגרות ביצר אולם לא להתחבא ממנו, לשמור על עצמו, על צלם האלוקים הטבוע בו, וצלם האלוקים נמצא בכל אבר ואבר של האדם, וכמו שכל צבא השמים מספרים כבוד קל, כן כל צבא אברי האדם מספרים כבוד קל, כמובן אם ירצה האדם.

— קלם!

הוא יצרה מתוך קטעי מחשבה גאוניים-היוליים של מחולל תנועת המוסר, ר' ישראל. שיטה אחידה, מגובשת ועמוקה שכללה כל שלבי התפתחותו של האדם.

והאדם – עולם שלם, ניגודים ומלחמות, דחוס מחשבות פסול וקודש, יוצא ונכנס בפלטין של מלך ומושלך משוקץ ומתועב בביבי שופכין של כל קצוות תבל. המסוגל להתרומם עד לדרגת "מחציו ומעלה אלוקים", או לזחול כתולעת ולא איש תחת רגלי הבהמיות האנושית.

האדם הזה כשנכנס לבית מדרשה של קלם הרגיש, כי כפווה בכל רמ"ח אבריו בבת-אחת, כאותו רופא אומן הבודק בשיטתיות כל אבר ואבר של האדם כדי לעמוד על טיב מחלתו, כן בדקו בקלם כל אבר רוחני של האדם, בדקו ומצאו תרופות שונות.

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

שיטתו

בהניחו את היסוד לתורת המוסר, קבע מחוללה ר' ישראל, את היסודות והקווים הכלליים, אולם מהם מסתעפים דרכים רבות בהתאם למקום, לזמן, למצב ולאיש.

רבי שמחה זיסל הלך בדרכו האופיינית שגיבש והלך בה ללא רתיעה עד סוף ימיו.

שיטת המוסר הקלמאית של רש"ז מבוססת בעיקר על החינוך המעשי של האדם על עצמו ומתוך עצמו. האדם צריך תמיד לעלות על גבי הסולם המוביל אל-על, אולם עלייתו אינה צריכה להיות על ידי דילוג מדרגה לדרגה, אלא באיטיות, כאדם החוצב בסלע, מעמיד את רגליו איתן במקום החצוב ומתקדם הלאה. בשקט, במתינות, בקפדנות ודייקנות.

בדרך זו חייב אדם לחנך את עצמו במשך כל ימי חייו, לחטט בתוך נשמתו אחרי פגמים ולמצות את כל מאווייה הפסולים – עד הסוף. לדעת למתוח ביקורת מתמדת ונוקבת עד תהום הנפש ולא לפחד מהצלפה עצמית, לשם כך על האדם להיות שקוע תמיד בעולם של הסתכלות מעמיקה והתבוננות עיונית, להעביר הכל תחת שבט הביקורת החמור.

העיוניות והעמקות, ההתבוננות והחיטוט אינם צריכים להיות יבשים, אלא מלווים סערה פנימית שתמיד הופכת את הפנימיות, ורגש סוער שיצליף בו – אולם כל זה צריך להיות בפנים – מבחוץ אסור שמישהו יכיר את הסערה המתחוללת בקרבו של האדם המחפש.

האדם חייב תמיד לדעת חשבונותיו עם עצמו כלפי בוראו וכלפי העולם. צופה בחרדה לדין שעליו יהיה למסור. לא לדרוש הרבה, ללא טרוניות על מישהו וללא בקשות מופרזות וטרדניות.

עניו ונכנע, מרכין ראשו לכל גל העובר עליו – יהיה האדם – מתוך השגתו העמוקה באמונה ויראת שמים.

הלכו שם מן הקל אל הכבד מן האלף אל הבי"ת, מעטים הגיעו עד לתי"ו – ועל כולם עמד רבי שמחה זיסל זיו, ה"סבא", כשהוא מחייך לעומת המעפילים, כשהוא צולף על גבי המתרשלים, כשהוא מלמד את ההמומים ונותן יד לכושלים.

כי האדם חייב להיות מתון, וקפדן בכל הליכותיו. אין מקום לפיזור נפש. כשם שאין מקום לכגון דא בבחישה התרופות למחלה, שכל טעות עלולה להמיט מוות על החולה, כן אין מקום לערבובי דברים ולבהילות בדרכי החיים.

אלא הכל בדרך הקלמאית, במתינות, לאט לאט, שלב אחרי שלב.

משום שהראש לפעמים מתחיל להסתובב לאדם העולה למעלה במהירות, ואינו מכיר את ראשו כדבעי....

משום כך, אין גדולים וקטנים במושג הקלמאי, כי מי זה למד הכל? ומי מכיר את כל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, עד שיוכל לומר בבטחה – הנה אני לפניך מלא וגדוש בהכרת עצמי? הייתי אומר: יש צועדים לקראת הבא בבטחון, יש הרופפים בהילוכם, ויש הכושלים, כל אחד זקוק לטיפול מיוחד, אף זה הצועד בטח זקוק לטיפול.

ה"סבא" לימד את תלמידיו, כיצד חושבים, מתעמקים וצוללים עד התהום כדי להוציא משם את קטנוניות האדם הנמצאת לפעמים עמוק עמוק בתוך עמקי הנפש, והאדם בעצמו, אינו מרגיש אותה. האדם מתחיל ליפול לתהום באותו רגע שהוא מפסיק לחשוב כדבעי למיהוי, בשעה שהוא הופך את מחשבתו לדבר של מה-בכך, מסתפק במחשבה של דקה, שטחית שאינה מלמדת כלום, משהתחיל האדם לחשוב – הרי הוא מתחיל לעלות וככל שירבה לעלות, להתרומם ואתו יחד – מחשבתו עד שהוא יגיע לתכלית השלימות – עבודת ה' מתוך בהירות המחשבה.

שנא תאמר, חקירת תוכנו הרוחני של האדם, מוסריותו ועצמיותו רק בספרי מוסר נמצא, או בספרי פילוסופיה ומחקר? לא כי אלא כל העולם כולו, מן היצור הקטן המתנועע בצידי הדרכים ועד צבא השמים מעל, כי כל העולם הוא בית מוסר, וכל אדם הוא ספר מוסר. וכשם שאדם חייב מפעם לפעם להתבודד, להיכנס לחדר

מיוחד, הרחק משאון החיים, לקחת את עצמו בתוך עצמו וללמוד מוסר בקול, חייב האדם להתבודד בתוך העולם הסואן ולקחת את ספר המוסר הגדול, הוא העולם, וללמוד ממנו, כן, להסתכל בכל אשר נעשה והווה בעולם וללמוד מזה על עצמו או על דרכו, להכניס את המחשבה בכל פרטי, ופרטי פרטי, של העולם הגדול וללמוד מזה.

וכל אדם הוא ספר מוסר עב-כרס, רמ"ח דפים ועוד שס"ה דפים נוספים, ועל כל דף ודף תילי תילים של הלכות, ובכל שורה תילי תילים של דברי מחקר ועיון בהליכות האדם בזה ובבא, והספר פתוח מיד, ומקרי החיים מעלעלים בדפיו, וכתמי מחשבה מכתמים אותו.

זוהי קלם!

לחשוב! ואחר כך לחשוב על המחשבה שחשבת, ולאחר מכן להתעמק במחשבות הקודמות, לבדוק אותן בדוק היטב, כי מחשבה ללא עומק, דומה למי שלולית סרוחים, נראים כאלו מים שאין להם סוף והאצבע מגעת עד קרקעית המים.

לחשוב בעמוק ולא בעקמימות, כיצד אפשר להרגיל את היד להיות צנועה, את הרגל לא לרוץ לרע, את הלב לא לחמוד, את העינים לא לתור אחרי דברים של מה-בכך, אם לא על ידי תקון המדות?

ומשום שהוא הלך בעקביות ברזל בדרך של מחשבה עמוקה, במתינות ובקפדנות שמר על כל צעד בחייו ובחיי תלמידיו, משום שהוא החדיר בלב תלמידיו הרבים את ההכרה כי אם הם ירגילו את מחשבתם לחשוב – כי אז הם יתרגלו לחיות כאנשים, אשר מחצים ומעלה מסוגלים להגיע עד לשמים – משום כך עלה בידו לגדל דור של תלמידים אשר הפיצו את דבר ד' בכל פינות העולם, אשר גידלו כבר כמה דורות של גדולי תורה ומוסר, תלמידים אשר עמלו כל ימי חייהם להגיע לידי צלילות מחשבה, לבוא להכרה אמיתית בהבנת דברי חז"ל, להכיר את עצמו ואת הזולת, ועל ידי הכרת עצמו לאהוב את הזולת, ועל ידי הכרת עצמו – להכיר את העולם, ועל ידי הכרת העולם להגיע להכרת הבורא – זו ההכרה הגדולה ביותר שאדם מסוגל להגיע אליה.

ישנן פקולטות שונות אצלנו באוניברסיטה. מהן המקנות ידיעות על הטבע ועל הבריאה, על מחשבת האדם ועל ההיסטוריה שלו, אולם עד היום טרם הוקמה פקולטה כמו שרש"ז הקימה בזמנו, והיא הפקולטה להבנת האדם, לתקון מדותיו ולהעמקת מחשבתו.

ומשום כך עלה בידו של רש"ז לגדל תלמידים כה גדולים אשר רישומם ניכר עד היום.

צא וראה, האחרון שבהם הוא הגה"צ ר' אליהו אליעזר דסלר, תלמיד תלמידו הוא, גאון מחשבה, שמצא בדברי חז"ל כל מה שהאדם של היום חייב לדעת, כל מה שגדולי חכמי העולם עמלו בזה.

צא וראה את ר' ירוחם, רבה הרוחני של ישיבת מיר, שהפך עולמות במחשבתו ואמר, כי כל מה שהוא שח לפני תלמידיו אין הם אלא דברי ביאור על דבריו הקצרים של רש"ז – רבו הגדול, שר' ירוחם זכה להימצא בצלו רק זמן קצר בלבד.

צא וראה את ה"סבא" מסלבודקה, אחד מגדולי המאורות בדור האחרון, שהרביץ תורה בכל ישראל והקים עשרות ישיבות, היתה לו, ולכל אחד מהנ"ל שיטה אחרת בחינוך התלמידים. שיטה אחרת אולי, בגישה המוסרית, בפרטות עבודת האדם על עצמו, כשם שנתחלקו הדעות בין גדולי המוסר רבי יוסף יוזל מהר"ל בלוח ואחרים, אולם כל אלה שאבו רק ממקור אחד, ממקור המחשבה ההיולית של המוסר:

— רבי שמחה זיסל מקלם.

והוא יצר את כל זאת משום שהוא אמר: העיקר, כשזוכים להגיע לתי"ו במדרגת השלימות, אין לשכוח אף לרגע את האל"ף שבה...

כי אלמלא בהלת המחשבה, כי אז לא היה העם היהודי מגיע למה שהגיע. לא היינו מעפילים לעלות ארצה, לא היינו אומרים: ניתנה ראש, לא היינו נחפזים לעשות העגל מפחד היכן משה רבנו נעלם. אילו היינו מתאמצים לחשוב יותר, כי אז היה כל העולם לובש צורה אחרת, אלא שאנו נחפזנו, לא רצינו לחשוב ומשום כך הגענו למה שהגענו.

אני חושב, פירוש – אני נמצא. אני נמצא, פירוש – אני אדם הראוי להימצא, המשלם לבוראו תמורת הימצאו בעולם.

אין האדם מפחד תמיד מהמוות, אם כי מחפשים תחבולות שונות להינצל ממנו, וזה למה? משום, ש"רגש החושים חזק הרבה יותר מהרגש השכלי, בעוד לא יצא לפועל, ומי ששכלו רזה ודל בטל הוא בהרגשי החושים, אשר יום ולילה לא ישבותו".

אני רוצה כאן להזכיר את השיטות הפילוסופיות התואמות לשיטה זו של רש"ז. אלף שיטות כאלה יבטלו ואות אחת מתורתו של ה"סבא" לא תיבטל, אלא שהם חיברו על כך ספרים אין קץ, קבלו פרסים והרצו הרצאות באוניברסיטאות ועבורן קבלו תוארים מצלצלים, ואילו רש"ז פתח את הגמרא ופיתח את הרעיונות הללו, הן לא שלו, הוא מצאם בין השיטין, בדברי חז"ל שאמרום דרך-אגב.

קלם לימדה את התלמידים להחדיר את ההכרה השכלית לתוך חושי האדם, שכשם שהאדם מרגיש את תאוותו, וכשם שרצונותיו הטבעיים מושכים אותו לפעול כרצונו, כן יפעל אצלו המוח, הכח השכלי לעשות כרצון השכל ולא כרצון החוש. ואילו הלך האדם רק לפי רצונו של השכל, ולא לפי מאוייו של החוש, כי אז היה מגיע לדרגה העליונה ביותר.

ישנם חטאים – בדיוק כמו מחלות – המכרסמים בנפשו של האדם כשם שמחלות מכרסמות בגופו, והאדם אינו יודע עליהם, אולם למרות שחטאים אלה אינם נגלים, הרי כח ההרס שלהם אינו נופל מהחטא הגלוי, בקלם למדו כיצד לחטט בתוך הסבך של האדם ולמצוא שם את החטאים החבויים הללו, לא בקולי קולות. לא בצעקות ובטרונות, לא בקולות וברקים, ואף לא בבכי ובסיגופים, אלא מתוך העמקה רצינית בתוך תוכו של האדם, יוכל להגיע לנבכי הנפש העבותים ביותר ולמצוא שם את אשר הוא מחפש.

הידיעה וההתבוננות בכוחות הנפש לא זו בלבד שהן תגרמנה לו ידיעה והתבוננות בחטאים החבויים בו, יעזרו לו למצואם ולנקותם, אלא יעזרו לו בעיצוב דמותו הרוחנית, והיא: תיקון המידות. כי כיצד אפשר להיות אדם שלם ללא תיקון המדות המושחתות הטבועות באדם מיום היולד? וכיצד אפשר להרגיל את המוח